

Vlasta Ilišin

Mladi na margini društva i politike

Zagreb: Alinea, 1999, 268 str.

Kada se već u naslovu knjige upozorava na marginalnost jedne društvene skupine, donekle homogene prema dobnom određenju a heterogene prema svim ostalim obilježjima, nameće se pitanje uzroka te marginalnosti. U ovoj knjizi autorica problematizira i eksplicira uzroke takvog socioekonomskog i statusnog obilježja mladih. U radu se polazi od određenja pojmova i različitih teorijskih pristupa fenomenu mladeži. Analizira se i uspoređuje mladež u Velikoj Britaniji i Hrvatskoj (u socijalističkom i tranzicijskom razdoblju).

Mladež je društveni i politički fenomen, a to implicira i različitost definicija ovisno o prostoru i/ili vremenu. Zanimljivo je da u Aristotelovu poimanju mladosti, iako u ambijentu s kraćim životnim vijekom u odnosu na recentno vrijeme, mladost obuhvaća razdoblje od 7 do 40 godina. U feudalnom društvu mladež kao skupina gotovo i ne postoji, jer društvena scena funkcionira na drugačiji način nego u antici ili suvremenom industrijskom i postindustrijskom društvu. Već u vrlo ranom životnom razdoblju mladi postaju sastavnim dijelom »odraslog« društva zbog zadanih i teško promjenjivih uloga i statusa unutar sustava. Industrijsko društvo je oslobodilo kmetove feudalne ovisnosti i pretvorilo ih u radnu snagu, a mladi već u najranijoj dobi postaju važan, jeftin segment radne snage. U Engleskoj početkom 19. st. prosječni životni vijek plemstva i više građanske klase iznosio je 44, obrtnika 25, a industrijskih radnika 22 godine. U modernim društvima, ističe autorica, mladež ima nekoliko specifičnih značajki: produljeno obrazovanje, nezaposlenost, problem slobodnog vremena, potraga za vlastitim identitetom. Koja je to dobna granica koja određuje pripadnost mladeži? I to određenje je podložno promjeni, a najčešće se uzima da mladež čine osobe do 30, pa i 35 godina sta-

rosti. U modernom društvu prisutan je i jaz generacija koji se pretvara u generacijski sukob. Mladi su populacija koju obilježava prijelazni društveni status. Marginalnost mladeži je jedna od njezinih važnijih značajki. U literaturi se kao marginalne skupine, uz mladež, najčešće navode žene, »obojeni«, imigranti, etničke i nacionalne manjine, zatim stari ljudi, dugotrajno nezaposleni i obitelji ispod granice siromaštva. Stariji su ti koji najčešće mladima pripisuju određene karakteristike. Reakciju mladeži u nestabilnim razdobljima (npr. Hrvatska devedesetih) karakterizira obnova tradicionalizma, konformizam uz rastuću formalizaciju, devijantno i delinkventno ponašanje, bijeg u privatnost i posvemašnja privatizacija te povlačenje u sebe. Iako navodi više definicija mladeži, autorica predlaže širu definiciju koja glasi: »Mladež je društvena grupa koja je nastala u industrijskom društvu i obuhvaća populaciju u dobi od 15. do 30. godine života, a kojoj društvo, neovisno o njezinoj psihofizičkoj zrelosti i sociokulturnoj raslojenosti, pripisuje zajedničke specifične socijalne značajke na osnovi kojih joj određuje posebnu društvenu ulogu i podvrgava ju posebnom društvenom tretmanu, posljedica čega je marginalan društveni status mladeži naspram starije populacije«.

Mladež se pojavljuje kao politički fenomen, a početak takvog djelovanja se javlja s prvim desetljećima 19. st. Pritom posebnu važnost ima politička socijalizacija u okviru koje se usvajaju temeljne vrednote političke kulture nekog prostora (države). U tradicijskim društvima oblikuje se autoritarna ličnost, što uglavnom rezultira distanciranošću od politike. No slični problemi, s drugačijim uzrocima i posljedicama, postoje i u razvijenim demokracijama, a kao diskriminacijski postupak može se navesti izborni cenzus za obnašanje najviših funkcija. Tako u SAD-u predsjednik ne može imati manje od 35 godina, u Njemačkoj 40, a u Italiji 50.

Posebno poglavlje u knjizi zauzima analiza mladeži u Velikoj Britaniji. Kao što je ukupna politička i socijalna scena u Veli-

koj Britaniji podijeljena, sličnu sudbinu dijeli i britanska mladež. Polarizacija ide linijom socioekonomskog statusa a time se dobivaju dvije osnovne skupine: radnička mladež i mladež iz srednjeg sloja. Bitno obilježje mladeži kao društvene skupine je i subkulturni način života a glazba je jedan od osnovnih medija samoidentifikacije. Brak se sklapa u sve kasnijoj životnoj dobi, a djevojke stupaju u njega prije nego mladići. Mladi Britanci su u političkoj sferi liberalniji i tolerantniji od ostale populacije, imaju veće razumijevanje prema manjinskim skupinama i homoseksualcima. Među članovima parlamenta razmjerno su najzastupljeniji oni između 40 i 60 godina. Mladi su marginalna skupina u tijelima vlasti, no i tu ima pomaka. Izbori za parlament 1997. povećali su udio mladih, posebice žena, pri čemu je najveći dio iz pobjedničke Liberalne stranke.

Nakon Velike Britanije autorica analizira mladež u Hrvatskoj. Kakav je bio status mladih u socijalističkoj Hrvatskoj? U visoko ideologiziranom društvu, a to pokazuju istraživanja, glavni kanal socijalne pokretljivosti je bilo obrazovanje a zatim društveno-politička aktivnost i članstvo u vladajućoj (i jedinjoj) partiji ili njezinim transmisijskim organizacijama. Istraživanja mladeži prisutna su od kraja šezdesetih godina, a to je i razdoblje liberalizacije socijalističkog sustava. Iako je djelovala u drugačijem sociopolitičkom i sociokulturnom ambijentu, mnogi aspekti svakodnevnog života hrvatske mladeži osamdesetih nisu se bitno razlikovali od onih suvremene europske mladeži. To se odnosi prije svega na provođenje slobodnog vremena. Prevladavala je usmjerenost na urbane fenomene (mediji, kino, disco-klubovi, kafići, sportske manifestacije). Mladi u Hrvatskoj toga vremena najviše slušaju rock i pop glazbu (61%), zatim narodnu (33%) i klasičnu (12%). Socioekonomski problemi kao nezaposlenost, stambeno pitanje i sl. bili su na vrhu prioriteta te skupine. Uočen je u tom razdoblju porast pesimizma, što se može dovesti u vezu s početkom kraja socijalističkog sustava: jedan politički (i ne sa-

mo politički) model bio je potrošen, što su mladi najprije osjetili. Potkraj osamdesetih hrvatska je mladež pretežitom dijelom iskazivala ili rezerviranost ili kritičnost spram postojećega političkog okruženja. Otklon od političkih vrijednosti i ciljeva socijalističkog poretka bio je toliko raširen da nije više bilo značajnih razlika među mladima s obzirom na njihove različite socijalne statuse. Od početka sedamdesetih do početka osamdesetih kontinuirano se povećavao broj mladih u SKH-u od početnih 18% na 26% (mladima su smatrani oni do 27 godina). Sredinom osamdesetih dolazi do drugačijeg odnosa prema vladajućoj partiji i slijedi pad udjela mladih u njezinu članstvu. SSO je okupljao 70-80% svih mladih, no ta transmisijska organizacija komunističke stranke nikad nije uživala poseban ugled. U istraživanjima je uočen i nešto veći otklon mladih u Hrvatskoj od službene ideologije nego u drugim republikama, osim Slovenije. Uzroci su bili u boljoj obrazovanosti, većoj ukupnoj razvijenosti i drugačijem sociokulturnom ambijentu Hrvatske. Prisutna je i vrijednosna konfuzija, koja se ogledala u nedostaku vizije i slabijem alternativnom angažmanu mladih u Hrvatskoj od onoga u Sloveniji.

Što se događa u tom segmentu društva u tranzicijskom razdoblju (za Hrvatsku ujedno i poslijeratnom)? Promijenjen je politički sustav, ustanovljena nacionalna država, ali je na Hrvatsku izvršena agresija. Iako na deklarativnoj i političkoj razini dolazi do važnih promjena, neki autori (Županov) primjećuju da su promjene najmanje izražene u vrijednosnom sustavu (dominantne društvene vrijednosti) a u nekim temeljnim kolektivnim stavovima nije ni došlo do pomaka. U Hrvatskoj se razvio autoritarni poredak što je utjecalo na pojavu klijentelizma, a klijentelizam se zasniva na specifičnim lojalnostima (etničkim, klasnim, lokalnim). Autoritarni poredak je nametnuo retradicionalizaciju društva u kojoj nema autonomije ostalih društvenih elita, posebno tehnokracije i inteligencije. Društvo postaje nacionalno homogenije, dolazi do povećanja

religioznosti kao posljedice veoma brze de-sekularizacije, što je proizvod »artificijelne retraditionalizacije«. Uslijed rata, ali i političkog marketinga, dolazi do enormnog porasta etnocentrističke vrijednosne orijentacije. Dominantne sociokulturne značajke hrvatske mladeži u tom razdoblju jesu tradicionalnost i povećana religioznost. Ipak, prema istraživanju iz 1996. liberalizam je najprihvaćenija vrijednost među mladima, ali tu je vrlo blizu i patrijarhalizam. Istraživanje provedeno 1990., 1992. i 1995. pokazuje da se 64% mladih deklariralo kao religiozno, 11% neodlučno, 23% kao nereligiozno. Kako mladi percipiraju hrvatske prioritete? Tu dolazi do pomaka: 1990. to je integracija u EZ i skladan život Hrvata i manjina u Hrvatskoj, a u 1995. na vrh prioriteta dolazi socijalna pravda i sigurnost za sve te smanjenje nezaposlenosti. Pomak u percepciji se događa na kontinuumu od političkih ka ekonomskim problemima.

Unutar suvremene hrvatske mladeži autorica uočava linije rascjepa koje rezultiraju uobličavanjem dvaju ideološko-političkih blokova: modernističkog i tradicionalističkog. Koliko je prisutno institucionalno-političko djelovanje hrvatske mladeži? U knjizi se navode i neka novija istraživanja. Jedno od njih provedeno je među stranačkim čelnicima a korištena je metoda strukturiranog intervjua. Intervjui su provedeni u razdoblju od lipnja do studenog 1996. Intervjuirano je 45 stranačkih čelnika. Najveća pozornost je posvećena percepciji mladeži kao političkog aktera. Možda i najvažnije pitanje pritom je bilo: zašto se mali broj mladih bavi politikom (s posebnim naglaskom na Hrvatsku?). Manji dio intervjuiranih stranačkih čelnika smatra da je razlog tome u namjernom destimuliranju političkog angažmana mladeži ili njihovoj stvarnoj nezainteresiranosti. Veći dio ističe da je riječ o distanciranosti mladih od politike uslijed njihova kritičnog ili defenzivnog stava (politika kao prljav posao, osjećaj nemoći pojedinca i sl.).

Knjiga autorice Vlaste Ilišin važan je doprinos proučavanju statusa mladeži, so-

ciokulturnih obilježja te skupine, njihova političkoga i javnog angažmana i perspektive. Vrijednost rada je i u komparaciji uloge i statusa mladeži u društvu, vremenskog (Hrvatska u različitim razdobljima i političkim sustavima) i prostornog (Hrvatska – Velika Britanija). Najvažnijim doprinosom smatramo uvid u recentnu problematiku tog segmenta hrvatskog društva, čije je jedino konstantno socijalno obilježje njezina marginalnost. Ako, pored bitnoga teorijskog i istraživačkog doprinosa koji je neosporan, ova knjiga barem malo pridonese smanjenju marginalnosti hrvatske mladeži i njezinu intenzivnijem uključivanju u javne poslove, njezin bi učinak mogao biti i praktično relevantan.

Dragutin Babić

Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb

Сергей Александрович Романенко
Югославия: история возникновения. Кризис. Распад. (национальное самоопределение народов центральной и юго-восточной европы в XIX–XX вв.)

Москва: Московский общественный научный фонд, 2000, 500 str.

Događaji koji su se u posljednjem desetljeću odvijali na teritoriju bivše Jugoslavije privlačili su u Rusiji veliku pozornost. Zanimanje za to područje u Rusiji je oduvijek postojalo, no ako su prijašnji prioriteti bila shvaćanja o »ruskim (ili sovjetskim) interesima na Balkanu«, u posljednje vrijeme u prvi plan dolaze shvaćanja o »zajedničkoj sudbini« – o kataklizmama postkomunističkog raspada višenacionalnih država.

Stoga se pojavio velik interes prema znanstvenome, duboko utemeljenome razmatranju te teme. Takva je i monografija Ser-